Eccum.

de **Alecu Procopovici.**

Particula *eccum* este un element de compoziţie destul de frecvent în limba românească. O regăsim în numeroase forme pronominale şi adverbiale subt deosebite înfăţişări. S'a păstrat subt forma de

1. *ac-: acest, acel, acì, acolò, acmù, acoace,* ar. *acşì;*
2. *acă-: acatare;*
3. *acu-:* ar. *aculò;*
4. *aco-; acolo;*
5. *af-:* ar. *aftare;*
6. *ah-:* ir. *ahmò,* ar. *ahtare,* ar. *ahtât;*
7. *a-: aşà, atare, atât;*
8. *ca-: catare* (pron.);
9. *co-: colo;*
10. *c-: cesta, cela, ci* (=„aci"), *cmu,* ar. *clo,* ar. mgl. ir *emo,*
11. *f-:* mgl. *ftari;*
12. *h-:* ir. *hmo,* mgl. *htari;*

sau a dispărut cu totul: mgl. *şa,* ar. *tare.*[1])

---

1) Tabloul acesta nu este complet, întru cât nu cuprinde şi numărul mare de variante ca *acela, acia, acice, acilea,* ar. *acloţe,* ar. *ahât, aşişi, cicea,* ir. *colę* mgl. *moţi* etc. Formele citate aici si în cursul lu rarii se pot gasi în diferite dicţionare şi glosare: Academia Româna, *Dicţionarul limbii române;* Dr. Sextil Puşcariu, *Etymologisches Worterbuch der rum. Sprache I, Lat. El;* Per. Papahagi, *Basme aromâne;* I. Dalametra. *Dicţionar macedo-român;* Gustav Weigand, *Die Aromunen;* Candrea-Densuşianu, *Dicţionar general al limbii române* şi *Dicţionarul etimologic al limbii române* (Elementele latine); W. Meyer-Lübke, *Romanisches Etymologioches Wörterbuch;* M. Gaster, *Chrestomaţie română* vol. II; Dr, H Tiktin, *Dicţionar român-german;* Per. Papahagi, *Scriitorii aromâni în secolul al XVIII*; Dr. M I. Obedenaru, *Texte macedo-române (Basme şi poesii poporale de la Cruşova), publicate după manuscrisele originale* de prof. I. Bianu; Per. Papahagi, *Românii din Meglenia* etc. — Operele citate sânt prea cunoscute, încât mă pot dispensà de indicaţii bibliografice şi mai precise.

BDD-A14607 © 1920-1921 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 19:44:37 UTC)

Nu vom tratà aici chestiunea, dacă regula dată de Dl. Candrea-Hecht,[1]) după care orice *e-* inițial neaccentuat dispare înaintea unui grup de consonante și se preface în *a-* înainte de consonante simple și consonante lungi, ajunge spre a-l explică pe *a-* în *acest, acătare, acolo* etc. Relevăm numai faptul că forme fără de *a-* (cfr. *colo,* ar. *tare* etc.) se găsesc în toate dialectele și că lipsa acestui *a-* este prin urmare, după toate probabilitățile, străromână.

Pentru unele dintre formele citate s'ar puteà plecà și dela *atque* — în loc de *eccum-* — Chestiunea n'a fost lămurită îndeajuns nici pentru celelalte limbi romanice.[2]) Și în vest se găsesc forme cu *a-* alături de forme fără de *a-* și par a alternà câteodată și acolo chiar în aceeași limbă.[3]) Se impune deci întrebarea dacă nu trebuie să admitem cel puțin în anumite cazuri dispariția lui *e-* din *eccum-,* la care s'ar fi adăogat apoi un element strein, din care a rezultat acel *a-* Cât despre limba românească, lucrul mi se pare evident. Dar de chestiunea aceasta, care nu prea are importanță pentru problema pusă în lucrarea de față, mă voiu ocupà altă dată.

Voiu încercà să explic deosebitele forme românești ale lui *eccum-* numai cu privire la soartea lui *-cc-* și a lui *u* din silaba a doua, vocală care a fost sincopată întotdeauna în limba românească. Numai *aculo, acolo* și *acolea* și variantele lor par a face abatere, fără ca să putem descoperì motive suficiente pentru menținerea vocalei în cazurile acestea. Este prin urmare foarte probabil că avem de a face aici cu un *u* și *o* secundar. In contra hipotezei acesteia nu vor puteà fi citate cuvintele *acuma* și *cutare,* pentru cari mi se pare că trebue să admitem alte etimologii decât cele obișnuite până acuma.

---

1) *Les éléments latins de la langue roumaine.* Paris 1902, Introduction, pag. XX.

2) Cfr. W. Meyer-Lübke, *Gramm. der rom. Sprachen* II, § 564 și mai ales Gust. Rydberg, *Geschichte des französischen* I, Band, Upsala, 1907, pag 322.

3) Cfr. vegl. *kol,* it. *quello,* sard. *kuḍḍu,* eng. *quel,* prov. *aquel,* catal. *aquell,* span. *aquel,* port. *aquelle;* span. port. prov. *aquí,* it. *ci, qui,* franc. *ici,* eng. *qui(a), acquia* etc.

BDD-A14607 © 1920-1921 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 19:44:37 UTC)

Adverbul *ecce* este o particulă deictică, întrebuinţată adese în mod proclitic înaintea pronumelor demonstrative. Inaintea unei vocale următoare a pierdut de obiceiu pe *e* final. Astfel se nasc formele *eccum, eccam, eccos, eccas* (= *ecce hum, ecce ham, ecce hos, ecce has)* şi *eccillum, eccillam, eccistum, eccistam,* cari au fost desigur foarte obişnuite în limba latină vulgară. La Plautus şi Terentius se găsesc multe exemple ca accestea: *certe eccistum video; apud nos eccilla festinat; eccillum video; eccos tris nummos habeo; sed video eccos; sed eccum video ipsum; eccum Parmenonem; eccum adest* etc[1]) Dintre formele acestea s'a generalizat forma *eccum,* când nu s'a mai simţit compoziţia cu *hum,* după ce a dispărut orice deosebire între exemple ca *eccum Parmenonem* şi *ecce Parmenonem.* Astfel *eccum* a devenit identic cu *ecce.* „*Eccum* este forma primitivă din care s'a desvoltat interjecţiunea italiană *ecco*", zice Lindsay „şi se apropie, la Plautus, foarte mult de cuvântul *ecce,* d. p Mil. 25 *ubi tu es? Eccum.* Poen. 279 *assum apud te eccum*"[2]) Acest *eccum* este prototipul prefixului nostru.

Adverbul *acmù* este sinonim cu *acù, acum(u), acnù, acnuma acrù, acruma* şi *amù* Formele *acmù* şi *acum* au fost derivate din *eccum mo[do], acù* din *eccumhuc, acnù* din *eccum-nunc,* iar *amù* ar fi *ad-mo[do]* sau s'ar explică din *acmù* „prin simbul cunnoscut între *ac-* şi *a-* (cfr *atât, atare* etc)" După analogia lui *acuma — acù,* s'ar fi format *acnuma* dela *acnù,* prin disimilare *acruma,* iar dela acesta *acrù,* deasemenea după *acuma — acù*[3])

Dnii Candrea-Densuşianu, admiţând etimologia *acum ∠ eccum modo,* cred că „*acú* se explică prin fonetică sintactică *(acum m'-a spus)* şi poate încă prin influenţa lui *amú* Formele din Banat[4]) nu pot fi *eccum-nunc, eccere-nunc* (Hasdeu 194, 233), ci o contopire sintactică din *acu nuia,* devenit *acnuma* (comp. vic. *nomadesso* „or, ora" ∠ *noma adeso*), prin disimilaţiune *acruma,* şi prin scurtare (după modelul lui *acú) acnú acrú* "[5])

1) Vezi K. E Georges, *Ausfuhrliches lat.-deutsches Handwörterbuch,* 7. Aufl., vol. I, pag. 79 şi I. M. Stowasser, *Lat. deutsches Schulwörterbuch,* 1894, pag 352.

2) W. M. Lindsay, *Die lat. Sprache Ihre Laute, Stamme und Flexionen.* Vom Verfasser genehmigte und durchgesehene Übersetzung von Hans Nohl. Leipzig 1897, pag. 708 — cfr. v.-mil *eca,* log *ekku,* prov. *ac.*

3) Vezi dicţionarele citate.

4) bân. *acnu, acru, acnuma, acruma* (Weigand, Jb III 312).

5) Candrea-Densuşianu, *Dicţionarul etimologic al limbii române* rul 14.

BDD-A14607 © 1920-1921 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 19:44:37 UTC)

Explicarea lui *acu* din *acum* prin fonetică sintactică nu este convingătoare. In acelaşi fel s'ar puteà motivà dispariţia oricărei consonante finale. Nu ajunge o alăturare arbitrară a duor cuvinte, ci trebue să se adaogă motive mai hotărîtoare spre a se puteà trage astfel de concluziuni. Dacă admitem d. p. că din *cantavisti* a rezultat *cântaşti* şi că din forma aceasta al doilea *t* a dispărut mai întâiu când urmà pronumele *tu,* deci din *cân'aşt[i]tu,* despărţit în *cântaş[i]-tu* (cfr. it. *cantastu* = *cantas tu*),[1]) explicarea aceasta nu se întemeiază pe o alăturare întâmplătoare a duor cuvinte, ci are la baza ei faptul hotărîtor că *tu* a fost un însoţitor foarte obişnuit al lui *cântaşti.* Apoi *acum* se găseà oarecum în opoziţie cu *acuma,* o împrejurare care fără îndoială ar fi trebuit să-i dea lui *-m* mai multă consistenţă. Cât despre „contopirea sintactică" a lui *acu* şi *numa,* aceasta nu poate fi motivată îndeajuns prin forma vicentină *nomadesso* „or oră", care nici nu se găseşte din punct de vedere al înţelesului în acelaşi raport faţă de *adesso* „ora" ca şi *acuma* faţă de sinonimul său *acu,* şi forma contaminată *acnuma* ar mai aveà deci nevoie şi de o explicare semantică.

Textele vechi nu ne dau posibilitatea de a hotărî dacă *acu* sau *acuma* este forma mai veche. Pe cât am putut constatà, forma *acu* nu este atestată decât pentru sec. al XVIII-lea,[2]) iar pe *acumă* nu-l întîmpinăm decât în jumătatea a doua a sec. al XVI le.[3]) Formele *acnuma, acruma, acru, acnu* sânt bănăţene,

1) W. Mayer Lubke, *Gramm. d. rom. Sprachen,* II. pag. 301.

2) Vezi articolul *acu* din *„Dicţ. l. rom.",* din ale cărui citaţii se poate vedeà de obiceiu când apare un cuvânt pentru întâia oară în scrisul românesc.

3) Puşcariu Procopovici *„Diaconul Coresi. Carte cu învăţătură* Buc. 1914, pag. 3 5, 269 29, 504 27, 526 9, cfr. şi I. A. Candrea *Psaltirea Şcheiană* Buc. 1916, pag. 33 18, unde psaltirile consultate de dl Candrea, până şi cea slavo-română a lui Dosofteiu, din 1680, şi deci şi cele două psaltiri ale Diaconului Coresi, au toate *acmu* în afara de Psaltirea slavo-română (1588 2), care ar putea fi a lui Şerban fiul lui Coresi (cfr. ib. I. pag. LX=I XIII), psaltire în care *acmu* este înlocuit prin forma *acumŭ.* Deci Diaconul Coresi şi colaboratorii lui au cunoscut forma *acumu,* dar folosindu-se pentru psaltirile lor, precum mai fac şi altă dată, de un text mai vechiu, care în cazul acesta n'a putut fi decât o psaltire din epoca husita, păstrează formele vechi şi le prefera chiar când nu sânt streine de graiu lor de toate zilele. Probabil că tradiţia moştenită din cărţile vechi face ca şi în „Cartea cu învăţătură", o traducere originală, forma *acumŭ* să fie mult mai rară decât *acmù.*

BDD-A14607 © 1920-1921 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 19:44:37 UTC)

deci mai caracteristice pentru un ţinut destul de îndepărtat de regiunea în care au fost scrise cele dintâiu texte româneşti Totuşi *acnuma* va fi existat pe aproape întreg teritoriul dacoromânesc, precum arată variantele[1]) lui . *acuma* şi *acu*, atât de răspândite astăzi. Se pare însă că a lipsit din ţinuturile rotacizate şi că *acumŭ* a câştigat tot mai mult teren de la Coresi înainte.[2])

. Dacă nu admitem că *acu* datoreşte existenţa sa dispariţiei lui *-m* din *acum*, atunci firesc că nu mai avem ce începe, cu atât mai puţin, cu „contopirea sintactică" *acu numa*. Totuşi dnii Candrea-Densuşianu sânt destul de aproape de adevăr, căci în *acnuma* se cuprinde de fapt, precum vom vedeà, lat. *non magis*, iar în contra explicării pe care o dau apoi variantelor *acruma*, *acnu*, *acru* desigur că nu se poate obiectà nimic.

Ca să putem derivà pe *acu* din *eccumhuc* (— „încoace"), ar trebuì să presupunem că *acù* a devenit mai întâiu sinonim cu *acì* < *eccum-hic* şi că din adverbul local al apropierii s'a desvoltat apoi un adverb tempora al prezentului. Dar d că acest adverb ar fi avut la început funcţiune locală cu înţ l sul de „aici" devenind adverb temporal, probabil ca n'ar fi putu primì accepţiunea de „acum" şi că ar fi avut aceea i evolu ie semantică ca şi *acì*, care, ca adve b temporal, înseamn ,at inci în acel moment", sau ca şì *acia*, care, ca adver de timp înseamnă „îndată, numai decat"[3]) şi se aprop e d *a u* c l i ul într'o construcţie ca *pana acia)* ,până a u(m . D os b r a între *acì*, ca adverb de timp, şi *acù* s'ar pute· exp ic i din trebuinţa de a se diferenţi două cuvint de e it sin n m Dar astfel de d ferenţieri ivori e din tendinţa a se d stinge două forme deosebite cu funcţiuni semantice e a e, f c d bi ceiu ca ele în cele din urma sa nu se ma poată subst't ` una pe alta.

Pentruca *acù* sa ajungă până la înţelesul de „acum", ar fi trebuit să treacă mai întâiu prin aceeaşi evoluţie semantică ca şi *acì*. Diferenţiarea n'ar puteà fi prin urmare decât relativ

1) Vezi mai jos, unde se explică aceste variante.

2) Vezi nota de mai sus despre *acmu* şi *acumŭ* la Coresi şi în psaltirile până la 1680. Cod. Vor. nu cunoaşte decât forma *acmu*

3) Se găseşte în funcţiunea aceasta foarte adesea la Coresi

BDD-A14607 © 1920-1921 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 19:44:37 UTC)

recentă. Nu este probabil ca *huc*, al cărui înţeles primitiv este „încoace", devenind mai întâiu „aici", să aibă în urmă o evoluţie semantică mult mai progresată decât *acì*, pierzând chiar cu totul funcţiunea sa de adverb local. Să nu uităm că *acù* se găseşte în texte vechi numai foarte rar, ori cum mult mai rar şi mai târziu decât *acì*, şi că este prin urmare, ca un cuvânt mai puţin frecvent, mai puţin capabil de modificări semantice decât acesta. De altfel *huc* nu s'a păstrat decât în limba sardă — numai cu funcţiune locală — în care în schimb, nu există *hic*[1]), şi poate şi în limba dalmatină.[2])

Şi etimologia lui Hasdeu *eccum nunc* > *acnù* n'ar puteà-o motivà decât doară imposibilitatea de a explicà altfel forma aceasta. S-a relevat faptul că în cazul acesta limba română ar fi singura dintre limbile romanice în care s'ar fi păstrat adverbul *nunc* Dar chiar dacă am presupune că în limba preromanică s'a spus şi *eccum-nune* şi *eccum-mo[do]* pare cu neputinţă ca uzul să nu se fi hotărît pentru una dintre cele două compoziţii, suprimând-o pe cealaltă.

Amù şi *acmù* se prezintă ca două cuvinte deosebite, căci funcţiunile lor semantice nu sânt identice (v. *Dicţ. Acad*), ele putând fi chiar împreunate într'o locuţiune ca *acmù amù* (şi *amù acmì*), pe care o întâlnim atât de adese în textele vechi. Lucrul ar fi de tot neobişnuit, dacă am admite că *amù* este numai o variantă a lui *acmù*. Dar s'ar putea obiectà şi aici că deosebirea formală dintre *acmù* şi *amu* a avut drept urmare şi diferenţiarea lor semantică. În cazul acesta ar fi curios ca chiar forma mai nouă *amù* să aibă mult mai variate funcţiuni semantice decat, *acmù* care păstrează numai vechiul său înţeles de „acum".

Cel puţin la început, evoluţia semantică a formelor acestora între cari nu a existat decât o deosebire formală ar fi trebuit să fie aceeaşi. În baza exemplelor pe cari le găsim în vechea noastră literatură, se pare însă că *amù*, din punct de de vederea semantic, se apropie tot mai mult de *acmù*, iar nu

1) Vezi Meyer-Lubke, *Etym. Worterb. der rom. Spr.* No 4223 şi 412 Cf. Dr 2) Matteo Giulio Bartoli, *Das Dalmatische* II, Viena 1906, §. 519

BDD-A14607 © 1920-1921 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 19:44:37 UTC)

că se îndepărtează de el. Cronologia exemplelor nu trebue să fie totdeauna hotărîtoare pentru stabilirea evoluţiei semantice a unui cuvânt, dar faptul că pe de o parte *amù* nu se găseşte în textele cele mai vechi cu înţelesul de „acum“ şi că pe de altă parte ar. *amò* şi mgl. *mo*, *mo'i* nu au decât acest înţeles, s'ar puteà explicà admiţându-se că *amù* s'a identificat, în special în dialectele din sudul Dunării (v însă mai jos), tot mai mult cu *acmù*, fie că a putut fi din capul locului şi sinonim cu acesta, fie că înţelesul lui de „acum“ s'a desvoltat din celelalte funcţiuni ale lui.

Pentru dialectul dacoromânesc *amù* este atestat în funcţiunea semantică de „acum“ de abià în sec. al XVII lea (v. Dicţ Acad). În textele husite nu l găsim nici o singură dată cu aceastà accepţiune[1]). Dl Candrea, făcând comparaţia între Psaltirea Şcheiană şi celelalte psaltiri, nu poate citâ în glosarul său decât două exemple ($^{84}/_{16}$, $^{275}/_{31}$) în cari lui *acmù* din Psaltirea Scheiană îi corespunde un *amù* în Psaltirea slavo-română a lui Dosofteiu Celelalte două exemple ($^{247}{}_{23}$, din Dosofteiu Psalt. slav rom. şi $^{247}/_{27}$, din aceaşi psaltire şi cea Voroneţeană), în cari după dl. Candrea *amù* ar însemnà deasemenea „acmù (нынѣ)“ au fost greşit interpretate de dsa. În aceste două locuri Psaltirea Scheiană nu are nici o particulă, iar Psaltirea Hurmuzaki îl adaoge pe *iatà*[2]). Prin urmare şi *amù* al lui Dosoftei u şi din Psaltirea Voroneţeană trebue să aibà aici înţelesul de „iată“, oricare ar fi cuvântul care îi corespunde în textul slavon consultat de dl Candrea Cu această funcţiune semantică îl aflăm de altfel şi în Psaltirea Scheiană[3]).

În aromâneşte *amò* se găseşte, după dl Weigand, numai în valea lui Aspros, la Românii porecliţi Amuneri după această particularitate a lor; încolo Aromânii au numai pe grecescul *tora*) Dar şi în basmele cruşovene ale lui Obedenaru întâlnim de două ori forma *amò*. Întâia oară alăturea de *amo*

1) Vezi glosarele din Sbiera *Codicele Voroneţean* şi I A. Candrea *Psaltirea Scheiană*

2) Vezi variantele date de dl Candrea.

3) Vezi glosarul dlui Candrea; cfr. Dicţ. Acad,

4) Weigand, *Die Aromunen* II, pag. 292. Şi dl Papahagi citează forma *amò* în glosarul *Basmelor* sale *aromâne*, după dl Weigand.

BDD-A14607 © 1920-1921 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul“
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 19:44:37 UTC)

a fost pus *tora* în parenteză, a doua oară însă *tora* are locul de cinste, iar *amo* este surghiunit în parenteză[1]). *Amò* se prezintă deci în cazul acesta ca o formă condamnată de a dispare.

Faptul că ar. *amò* şi mgl. *mo, moţi,* spre deosebire de drom. *amù,* au numai funcţiunea de adverb temporal, ne-ar puteà face să credem că formele acestea s'au desvoltat dintr'un mai vechiu *acmò,* din care *c* ar fi dispărut pentru motive ca celea cari au făcut din *actare* > *atare* (cfr. mgl. *şa* = „*aşa*“; v mai jos despre *atare* şi ir. *ahmo, hmo* etc.). În cazul acesta o formă identică cu drom. *amù* n'ar există în sudul Dunării. Dar fără de acest *amù* nu putem explică, precum vom vedeà, formele cu *ù* în loc de -*ò*. După Dalametra, *Dicţionar Macedo-român,* însă — cartea aceasta trebue uti'izată cu mare precauţiune — în aromâneşte se găseşte alături de *amò* şi forma *amù,* ba, după *Dicţ. Acad*, Aromânii cunosc şi forma *acmù*. Totuşi s'ar puteà ca ar. *amò,* mgl. *mo, moţi,* să-l cuprindă şi pe *amò* = „amù“ şi pe un mai vechiu **acmò*.

Înainte de a încheià însă consideraţiile noastre asupra lui *acum* şi a sinonimelor sale, ne vom ocupà de soarta lui *eccum-talis,* a cărui evoluţie fonetică prezintă fenomene foarte instructive pentru raportul dintre *acum, acmù* şi *amù*.

Eccum talis a trebuit să dea mai întâiu **actare* N'avem de a face în cazul acesta cu grupul *ct*$^{\iota}$, ci cu *cct*$^{\iota}$,[2]) deci cu un *c* lung. Soarta acestui *cc* n'a fost peste tot aceeaşi ca a lui *c*, d. p. în *fluctulare* > *flutură* etc.[3]) In epoca în care *ct*$^{\iota}$ devine *t*$^{\iota}$, pronunţarea grupului *cct* a fost desigur anevoioasă. Dificultatea aceasta a fost înlăturată, sau prin aceea că *c* lung din *acctare* a urmat evoluţia lui *c* din cuvinte ca *fluctulare* > *flutură*, sau prin epenteza unui *ă* între *cc* şi *t*. Astfel se explică formele *atare şi acătare* (cfr. *hrăbor* — *hărăbor*, slav. *tricę* > *tărâţă*) cu funcţiuni semantice identice ca pronume indefinite.[4]) Nu avem

1) Dr. M. G. Obedenaru. *Texte macedo-române* publ. de prof. I. Bianu Buc. 1891 pag. 68 şi 70.

2) *ct*$^{\iota}$ şi *cct*$^{\iota}$ = *ct* si *cct* urmat de accent.

3) Cfr. Puşcariu *Probleme nouă în cercetările lingvistice*, Conv. Lit. XLIV. vol. II. pag 533 urm.

4) cfr. *Dicţ. Acad.* — Fireşte că nu trebuie să-l confundăm pe *acătare* = „atare" cu *acătare* = „de seamă", *acătării. acătărea, acătărilea.*

BDD-A14607 © 1920-1921 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 19:44:37 UTC)

de a face deci în cazul acesta cu un prefix de origine albanesă, ci alb. *akɛ*, neexplicat nici el până acuma, pare că își are originea de aici și probabil și dela o formă ca **acătânt*.[1])

Aromânii spun *atare, ahtare* și *aftare*, iar formele meglenite sânt *tari, ftari* și *htari*, fără de inițialul *a*. Nu putem atribui o etate prea mare formelor cu *h* și *f*. Atunci când *ct* se prefăceà în *t* sau *pt*, *h* probabil că nici n'a existat încă în limba străromână. Iar dacă și *ct* înainte de a deveni *t* a trebuit să se prefacă în *pt*,[2]) un stadiu intermediar între *ct* și *pt* trebuind să fie *ft*,[3]) n'am înțeleĝe dece *aftare* s'ar fi oprit în mijlocul evoluției sale, în opoziție cu toate celelalte cazuri similare în cari *ct* se preface în *t* și desvoltându-se totuși și forma *atare*. Presupun că și în sudul Dunării se găseà cândva forma **acătare* alături de *atare*[4]), că **acătare* a devenit prin sincopă **actare* și apoi — *ct* fiind un grup neobișnuit de consonante — *aftare* și *ahtare*, forme a căror explicare nu mai întimpină nici o greutate în fața unor treceri recente ca *doctor — doftor, actor — aftor*, ngr. ὄχτικα > *oftică* etc. Formele meglenite se înțelege că presupun aceeași evoluție ca și cele aromânești.

La fel s'a desvoltat și *eccum-tantum* în *atât* și **acătât* > **actât* > ar. *ahtât*. Nu sânt atestate, pentru dialectul dacoromân forma **acatât*, iar pentru cel aromân o formă **aftât*, care i-ar corespunde lui *aftare*. În dialectul aromân mai poate să dispară și cel dintaiu *t*: *ahât, ahatu* și *ahântu*[5]).

---

1) Pe *acă-* și alb. *akɛ* l a derivat Miklosich din *ecce*. G Mayer crede ca explicarea aceasta întimpină oarecari dificultați, v *Etym. Wörterb. der alb. Sprache* Strassburg 1891, pag. 6.

2) Cfr. E. Herzog in *Zeitschrift f. rom Phil.* XXVIII. pag. 381, Pușcariu *ib.* XXIX 632 și *Probleme nouă în cercetările lingvistice*. Conv. Lit. XLIV vol. II pag. 534

3) *ib.* pag. 536.

4) Prin urmare pref *acă-* trebue scos din lista elementelor comune numai dialectului dacoromân și limbii albaneze. v. Pușcariu, *Zur Rekonstruktion des Urrumanischen*, pag 59.

5) Desigur că nu avem de a face cu o disimilare totală față de *t* următor. O disimilare de felul aces a ar fi de tot neobișnuita și n'am mai putea cità un alt exemplu cu un *t* dispărut pe calea aceasta. În urma unei tendințe de asimilare față de velarul *h*, a tendinței de a simplifică trecerea de la articularea velara la cea dentală, vârful limbii s'a îndepărtat de regiunea dentală și *t* a amuțit. Acelasi efect îl are câteodată asupra unui *t* următor în Norvegia și Svedia, un *r* articulat mai spre partea de dinapoi a cerului gurii. Vezi Otto Jespersen, *Lehrbuch der Phonetik*, autorisierte Übersetzung

BDD-A14607 © 1920-1921 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 19:44:37 UTC)

Nu-l putem derivà şi pe *cutare* din *eccum-talis*, etimologie în contra căreia n'a fost făcută până acuma nici o obiecţiune. Adevărat că *atare* şi *acătare* se pot apropiă foarte mult ca funcţiune semantică de *cutare*, ba pot fi chiar sinonime cu acesta, dar împotriva etimologiei *eccum-talis* > *cutare* vorbeşte faptul că *cutare* nu poate primì prefixul *a* şi că nu se poate admite că după sincopa lui *u* din *eccum-* (**actare*) s'ar mai fi menţinut alăturea de forma sincopată şi forma nesincopată (*cutare* sau **acutare*).

In exemple ca *De ce nu[i] bună noao atare viaţă?* (Ţichindeal, F. 189)[1]) *atare* cu înţelesul de „astfel, aşa fel, aşa" nu poate fi înlocuit prin *cutare*, dar când înseamnă „oarecare, oarecine, neştine, vreun, vreo"[2]), devine aproape identic cu acesta d. p. în *Văzură că de-bună-seama e copil mic, care crezură că atare blastămată l-a aruncat, ori poate vreo muiere prăpădită, ca să se s ape de el* Reteganul, P. I [14]5)[2]) În dacoromâneşte funcţiunea semantică mult mai obişnuită şi generală a lui *atare* este cea dintâiu, pe când cea de a doua nu este atestată deçât pentru Transilvania. În schimb, în aromâneşte, *atare* a putut să primească întocmai funcţiunea lui *cutare*[3]) şi acesta a dispărut apoi: *Na dzuă il'yine amiralui tu ştiri ca atare amira yini so-l' bală*[4])

von Hermann Davidsen, Teubner 1904, pag. 33 cfr, ib. pag. 40 § 37 si pag. 166 § 172 Dnii Candrea-Densuşianu (*Dicţionarul etimologic al limbii române* nrul 110) cred că *eccum-tantum* a devenit mai întâiu **acutânt*, „din care prin sincopa lui *u* şi trecerea tarzie a lui *ct* la *ht* (cf. *ahtare* s. *Tare*) *ahtântu*, forma pastrata în ar.; în dr. *h* a cazut dinaintea lui *t*". Intrucât forma *ahtântu* ar fi existat deci şi în dacoromâneşte, prefacerea lui **actâatu* în *ahtantu* ar fi prin urmare antedialectală şi nu s'ar prea puteà vorbi de o trecere „tarzie" a lui *ct* la *ht*, pe lângă că dispariţia lui *h* în dacoromâneşte ar ram neà neexplicata. Spuneam mai sus ca nu este probabil ca în epoca în care ar fi trebuit să se întample acea „trecere târzie" sa fi existat în r mâne e sunetul *h* O „trecere târzie" s'ar puteà admite numai întrucat, in conformitate cu ex licarea data de dnii Candrea-Densuşianu, forma **acutântu*, cu *u* nesincopat, ar fi trebuit să se men ie până după evoluţia lui *ct* ` la *t* `. Dar am vazu , şi vom mai v dea, că acestui *u*, sincopat foarte de cu vreme, nu i se poa e tribui nici un rol în evolulia fonetică a cuvintelor din chestiune. Cat despre dispariţia lui *n*, care după dnii Candrea-Densuşianu s'ar explica „prin influenţa lui *tot* în construcţiunea *tot atânt* > *tot atât*", fără ca să înţelegem dece ar fi avut *tot* această influenţă, vorbesc de ea la alt loc în lucrarea aceasta

1) Citez dupa Dicţ. Acad.; vezi şi celelalte citaţii la *atare* 1°.

2) v. *ib. atare* 2°. Anonimul din Caransebeş îl traduce pe *acătare* prin „quidam".

3) Vezi Per Papahagi „*Basne Aromâne*", Glosarul.

4) *ib.* pag. [156]4, cfr. [349]41,

BDD-A14607 © 1920-1921 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 19:44:37 UTC)

Toate cuvintele compuse cu *eccum-* pot avea şi prefixul *a-*, care nu-l poate însoţi însă pe *cutare*, încât trebue să presupunem că în cazul acesta *cu-* nu poate să se fi desvoltat din acea particulă deictică, al cărei tovarăş caracteristic este acest *a-*.

In limba latină *quotus* a fost întrebuinţat şi pentru formarea unor numerale sau pronume nedefinite, ca *quotus-cumque* sau *quotus-libet*. Putem presupune deci şi un **quotus-talis* (pentru *talis* ca element de compoziţie pronominală etc. şi *talis-cumque* „von solcher Beschaffenheit, ungefähr, so etwa" Georges) cu funcţiunea semantică corespunzătoare lui *cutare*. Din punct de vedere fonetic **quotus-talis* n'a putut să dea în româneşte decât *cutare*. Se pare însă că trebue să reconstruim o formă **quotalis*, care s'ar explică prin haplologie din **quota-talis*. Haplologia aceasta ar puteà să fie şi motivul că *cutare*, şi prin analog'a acestuia şi *atare*, au putut să devie cuvinte învariabile ca gen şi apoi şi ca număr: *cutare (atare) barbat, cutare (atare) femeie, cutare (atare) bărbaţi, cutare (atare) femei* Dar se găsesc — oricum mai rar — şi plurale ca *ataŗi*, în aromâneşte chiar *ahtări* (cfr. adj. *mare* pl. *mari*[1]): *ahtări graire*[2]). Şi pentru it. *cotale* se potriveşte **quotalis*, iar *b-* din sard. *botale*[3]) şi-ar află de asemenea explicarea prin *qu-* din **quotalis*

Cred că în limba românească se mai pot descoperì şi alte urme ale lui *quotus* In *atât* a dispărut un *n* înaintea celui de al doilea *t*, lucru care a trebuit să se întâmple când acest *nt* a fost urmat de accent, deci când cuvântul a fost neaccentuat în frază, căci de altfel *n* ar fi trebuit să se menţină.[4]) In aromâneşte s'au păstrat şi formele cu *n* şi cele fără de *n*: *ahtântu, ahântu, ahât, ahâtu*, iar o formă ca *atânt* este atestată şi pentru dialectul dacoromânesc într'un sat din Serbia.[5]) Făcând abstrac-

1) Cfr. Puscariu *Zur Rekonstr.* pag 30.

2) Obedenaru *Texte macedo-române* publ. de prof. I. Bianu, Buc. 1891, pag. 109|14.

3) Meyer-Lübke *Rom. etym. Worterb*, Nr. 8543.

4) *contremulo* ▽ *cutremur*, ar *cutreambur, cutreamur; contribulo* ▽ *cutreier* ar. *cutriyir; conturbulo* ▽ ar. *cuturbur;* însă *cânto* ▽ *cânt* ar. *cântu* etc.

5) Candrea-Densuşianu, *Dicţ. et. al limbii rom.*, nrul 110.

BDD-A14607 © 1920-1921 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 19:44:37 UTC)

ţie de la acest caz izolat, la noi s'a generalizat forma fără *n*, desigur o urmare a nazalizării care aparţine numai nordului Dunării.[1]) In epoca nazalizării ani spus deci *atât* şi *atat*. Când vocalele nazale au devenit iar orale, *atât* a putut desigur să-l înlocuească pe *atat*, în loc ca terminaţiunea *-ât* a acestuia să se refacă în *-ant* Dar aceeaşi soartă ca şi *atât* ar fi trebuit s'o aibă şi *cât* < *quantum*, care deasemenea poate fi accentuat şi neaccentuat în frază. Un **cânt* în loc de *cât* nu se mai găseşte însă nici la Aromâni*) Nu va fi numai un simplu capriciu al limbii că într'un caz s'a păstrat şi forma cu *n*, pe când în cazul celalalt s'a generalizat peste tot forma fără de *n* Cred că a intervenit cuvântul *quotus*. Menţiu etimologia *quantus* > *cât*, dar acest *cât* s'a confundat desigur cu *cat* < *quotus**), care s'a mai păstrat în *al câtelea* (în loc de *al câtul*, cfr. *al patrul*, *al optul* în limba veche). Astfel se explică că nu-l găsim pe **cânt* alăturea de *cât*, iar influenţei acestuia se datoreşte forma

1) Vezi *Analele A. R.* Tom XXX. Mem. Secţ. Lit. pag 289—299 şi 305 Dl Candrea *(Psaltirea Scheiană* I. Buc. 1916, pag 158—160) este de altă parere. Nu trebuie explicată însă dispariţia ortcarui *n* pe calea acestei nazalizări (cfr şi Meyer Lübke, *Gramm. d. rom. Spr.* II. §§, 389 urm , 403 c, 484 urm şi Puscariu *„Probleme nouă în cercetările lingvistice"* Conv Lit XLIV. vol. II pag 53) In special amuţirea lui *n* din *con-* nu trebue pusă în legătură cu nazalizarea, căci de altfel în textele rotacizate cuvinte ca *cuorind, cuvânt, cuceresc, cufund, cutremur* ar trebui să se găsească scrise şi cu *-n* (Despre *-n* v lucrarea citata din *Analele A. R.)* Nu înţeleg fece, după dl Candrea, pentru ar *al'umtrea* trebue presupusă o formă intermediară *al'ut(e)rea* din *alumitrea* Raportul dintre diferitele forme ale verbului *mânca* şi *manducare* încă n'a fost clarificat îndeajuns. Probabil ca aici şi a avut influenţa şi graiul de mierdator de pe lânga leagănul copiilor (v Puşcariu *Etym. Worterb.* pag 88), dar forma *mâcu* (inf *mâcari*) s'ar putea explica şi de la forma sincopată *mcaţi* (pe s. *2* pl v Papahagi *Basme Arom.*, glosar). Forma analoga pentru pers 1. sing nu poate fi decat **mcu* > *mâc(u)* au *mac(u)*. *Arucari* ar put à fi influenţat de *arucutire* „a rostogoli", care pare a se confunda şi din punct de vedere semantic cu *arucari* (cfr Dalamet a *Dicţ. mac 1-rom.* şi g. o.arul din Weigand, *Die Aromunen*). *Firmitare* în loc de *firmintare* se explica probabil prin disimilarea compl ta a lui *n* fată de na la piec denta In toate cazurile acestea, formele cu *n* s'au pastrat alaturea de cele fară de *n*, spre deosebire de cuvinte ca *cutreambur, citriyir* etc. şi de dialectul dacoromânesc, care nu cunoaşte asfel de sovăiri Pe cand în cazurile discutate în nota aceasta formele cu *n* sunt cele mai obisnuite, raportul între ai. *ahtât* şi *ahtânt* pare a fi chiar invers.

[*) Totusi ar *niscântu* Existenţa unui *quotus* (cu *o* lung) corelativ al lui *totus* deosebit de *ţuotus*, e admis în latineşte de Breal, *Semantique* pag. 94. S'a zis dar *tot'a terra ţuota est* Confuziunea lui *cât* < *quantus*, cu *cât* din *quotus* în exemple ca *tot pământul cât exîslá* eră fatală. S. P.]

BDD-A14607 © 1920-1921 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 19:44:37 UTC)

al cătelea în loc de **al cătelea*. Pe de altă parte analogia cu *cât* a făcut ca la corelativul *atât* uzul să şovăie în aromâneşte între formele cu şi fără de *n* şi ca în dacoromâneşte formele fără de nazală să se poată generalizà cu atât mai uşor.

Ne întoarcem acum la *amù, acmù, acuma* şi variantele celui din urmă. Nu încape nici o îndoială că *acmù* derivă din *eccum-mo[do]*, iar pentru *amù*, pe care nu l putem considerà, precum am văzut, numai ca pe o variantă a lui *acmù*, trebue să admitem explicarea *vad ro[do]*. Dacă *amù* n'ar fi decât un *acmù* al cărui prefix *ac-* ar fi fost înlocuit de prefixul *a-*, ca şi în *atât, atare* etc. — unde de fapt nu avem de a face cu un schimb de prefixe — forma *acmù* probabil că ar fi dispărut din dialectul nostru, întocmai pre um a dispărut şi **actât, *actare* etc. După cele spuse despre *eccu n-tlus* nu mai putem crede însă că din *eccum mo[do]* s'a putut desvoltà, pe lângă *acmù*, şi *acum*, cu un *u* care nu numai că a rămas nesincopat, dar a mai primit chiar şi accentul. Obiecţiunile cari se impun cu privire la etimologiile *eccum-hac* > *acù* şi *eccum-nunc* > *acnù* şi cu privire la explicările pe cari au încercat să le dea dnii Candrea-Densuşianu ne conduc pe altă cale, în căutarea unei singure etimologii pentru *acù, acnu, acuma* etc.

Cred că forma primitivă este **acnuma* din *eccum-non-magis* (cfr. *numa* < *numai* < *non magis*.) Înţelesul de „acum", lat. „nunc" s'a putut desvoltà în modul următor: *eccum non magis plaut* („iată nu mai plouă", deci aproape identic cu „[a plouat, dar] acuma nu ploua") a trebuit să dea *acnuma ploua*. *Acnuma* devenind un singur cuvânt, elementele lui constitutive nu se mai disting, silaba *nu-* nu mai este simţită ca având valoarea lui *non*[1]) şi spre a exprimà aceeaşi ideie, trebue adăogată o nouă negaţiune: *acnuma nu ploua* Astfel *acnuma* nu mai neagă acţiunea — rolul acesta l a primit al doilea *nu* — ci indică numai, ca adverb al prezentului, momentul în care acţiunea *nu* se *mai* întâmplă sau *nu* se întâmplă, şi *magis* pierzându-şi valoarea semnatică, deodată cu *nu-*, cu care este în

1) La fel a pierdut *non* valoarea de [negaţiune şi în *numai* < [*non magis*.

BDD-A14607 © 1920-1921 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 19:44:37 UTC)

strânsă legătură. La început *acnuma* n'a putut să stea decât în propoziţiuni negative, dar în urma evoluţiei sale semantice arătate aici poate intră şi în propoziţiuni pozitive: *acnuma este vreme bună acnuma nu ploua.*

Din *acnuma* s'a format, prin disimilarea lui *n* faţă de nazala următoare, *acruma* şi, prin disimilare totală, *acuma*. Prefăcându-se *acnû* prin apropiere de sinonimul său *acnuma* în *acnù*, s'a format apoi după analogia lui *acnù- acnuma* şi *acrù: acruma, acù: acuma*. Silaba *-ma* primeşte astfel valoarea unui sufix şi se adaogă în Oltenia comuna Crasna şi lui *amû: amuma*[1]). Formelor cu *-a* din *-ma* (<*magis*) le corespund de obiceiu şi forme fără de acest *-a* care a fost confundat cu adverbialul *-a* pe care îl întâlnim atât de adese cu deosebire la compusele lui *ecçum-: acel: acela, acì: acia* etc. Acest *a* se poate adaoge apoi şi celorlalte variante ale lui *acnuma*, cf. băn. *acúa* etc.

Că *acuma, acnù* şi *acù* nu prezintă trei etimologii deosebite, probează şi faptul că tustrele forme şi variantele lor lipsesc în sudul Dunării. Argumentul acesta nu este de o absolută putere convingătoare, dar ar fi destul de curioasă lipsa tuturor sinonimelor acestora, foarte obişnuite la noi, din dialectul aromân şi meglenit, fără ca între ele să existe şi vreo altă legătură decât a identităţii semantice. Acuma pricepem însă că acolo unde a dispărut din vreme forma *acnuma*, n'au mai fost cu putinţă nici toate celelalte variante ale lui.

Formele dialectale pentru adverbul prezentului sânt: *(eccum-mo[do])* ir. *acmo, ahmo, hmo,* ar. ir. mgl. *cmo; (ad-mo[do])* ar. *amo,* mgl. *mo;* (cu suf. *-ce*) ir. *(a)cmoţe, (a)hmoţe,* mgl. *cmoţi, moţi.* Dificultăţi la pronunţarea grupului rar *cm* (cfr. şi soarta grupului *gm*) explică formele istroromâneşti cu *h*. De altfel, la Moţi se găseşte şi forma *amnu,* cu aceeaşi trecere fonetică a grupului *cm* ca în *tccma* > *tomna* (v. Dicţ Acad).

Prefixul *a-* a putut să lipsească şi în dacoromâneşte. *Dicţ. Acad.* citează după *etymologicul* lui Hasdeu 226 p. dintr'un manu-

1) Tudor Pamfile „Jocuri de copii" II. în Analele Acad. Rom. tom, XXIX. Mem. secţ. lit. pag. 378.

BDD-A14607 © 1920-1921 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 19:44:37 UTC)

scris din sec. XVIII, urm'torul exemplu: *Deci de cmu să nu avem a părî unul pre altul.**) De altfel comparaţia cu dialectul Istroromânilor — un grup desfăcut de Românii din nordul Dunării — (ir. *cmo, hmo*[1] şi cu dia'ecte'e din sudul Dunării (v. formele citate mai sus fără de *a-*) impune concluziunea că şi la noi a existat cândva forma **cmo*

După *Dicţ. Acad.* forma *acmù* daco- şi aromânească, s'ar explică din *acmò* prin influen,a lui *acù*. In urma celor spuse mai sus nu mai poate fi vorba în cazul acesta de un amestec a lui *acù* nici pentru dialectul dacoromânesc, deci cu atât mai puţin pentru dialectul aromânesc, pentru care aceast *acù* nu este atestat. Un *acmù* aromânesc[1]) (cu *-ù*) nici n'ar puteà fi pus în legătură directă cu drom. *acmù*, căci ir. *acmò* (variante cu *-ù* nu se găsesc în dialectul acesta) arată că forma dacoromânească în *-ù* trebue să fie mult ulterioară despărţirii Românilor din stânga Dunării de cei din sudul Dunării.

In Bucovina *amù* este o particulă foarte obişnuită. Când *acùa* nu are înţelesul de „acum", anunţă de obiceiu o nouă ordine de idei, sau ca simplă particulă introductivă neaccentuată, aproape fără de orice funcţiune semantică, sau ca un fel de particulă demonstrativă, accentuată, atrăgând atenţiunea asupra întorsăturii pe care o ia naraţiunea. In cazul din urmă *amù* este urmat de regulă de o pauză scurtă care îi serveşte de obiceiu povestitorului — adese nu are decât acest scop — spre a pregăti şi rânduì în gândul său cele ce urmează. Desigur că în exemple ca *Muaşulu amu lasa gurele si i dzise* Cod. Vor 534 (Noul Test. 1648. *iara capitanulŭ dereptŭ aceiça slobozi pre voi meŭ, porunciudŭ lui*, a se observà că şi *iara* pierde accentul când nu are funcţiune temporală, ci primeşte înţelesul de „însă"[1]) şi *Atunce înteleguiu amu si vazuiu ca toate ceaste de aici departe sânt* Năsturel (a 1648) ap. GCR. I 132,[2]) *amu* nu mai are decât cel mult accent secundar, alipindu-se în mod enclitic de

---

[*) Acest *de cmu* trebue cetit, probabil, *de acmu*, chiar dacă în originàl er i cu ѣ şi nu cu ѣ; S. P.]

1) In lucrările pe cari le am la îndemâna pentru dialectul aromânesc n'am putut da de forma *acmù* dar nici de *acmò*.

2) Citatele sânt luate din *Dicţ. Acad.*

BDD-A14607 © 1920-1921 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 19:44:37 UTC)

cuvântul precedent. Începutul unei fraze ca *amù, cica a fost un împarat,* poate fi după împrejurări şi *amu cica a fost un împarat,* deci *amu* poate fi accentuat sau neaccentuat în frază. În cazul din urmă *amò* a devenit *amu.* iar după analogia acestuia, s'a prefăcut şi *acmò* în *acmù.*[1])

Din expunerile de până aici rezultă că sincoparea lui *u* din *eccum-* este un fenomen general în limba românească. Nu mai trebue să fac uz de argumente de felul celor aduse cu privire la *u* din *cutare* şi *acum: u* din ar *aculò* nu poate fi identificat cu *u* din *eccum-*, iar formele aromâneşti *aclò* şi *aculò* nu pot fi de aceeaşi etate, cea dintâiu fiind cea mai veche (De altfel forma *aclò* se găseşte şi în Banat (localitatea Remete, v. *Dicţ. Acad*). Că l aflăm pe *aclò* şi la mitropolitul Dosofteiu, nu poate fi un argument hotarîtor, că în Moldova se spuneà pe acele vremuri şi *aclò,* caci la Dosofteiu găsim şi de altfel câte o particularitate aromânească, pe care n o mai întâlnim pe la alţi scriitori moldoveni.

Sincoparea lui *u* din *eccum-* este străromână, dar ar puteà fi totuşi ulterioară palatalizării grupului *cl* (cfr. *auricula* > drom *ureche,* ar. *ureacl'e,* mgl. *urẹcl'a,* ir. *ui ecl'e* şi vegl. *orakla,* it, *orecchio* etc.) Cum însa în răstimpul relativ scurt de la separarea Romaniei de est de Romania de vest şi până la diferenţiarea dialectelor româneşti palatalizarea lui *cl* pare a mai fi fost un fenomen în plină desvoltare (cfr. *slavus* > **sclavus* > drom. *şchiau,* ar. *şkl'au),* altul este desigur motivul că n'am putut ajunge la forme ca drom. *achiò* ar. *akl'ò.* În cazul acesta nu avem de a face cu grupul *cl,* ci cu *cell*

Motive ca cele cari au dat naştere lui *a* în *acatare* au făcut că între *c* şi *l* din *aclo* s'a ivit prin epenteză un sunet vocalic, care asimilându-se sunetelor din apropriere (velarul *c*, cfr. paleosl. *gnoji* > *gunoiŭ, ll,* care în *i]llam* d. p. s'a prefăcut mai întâiu în *u: ua* — *o,* şi vocala labială *o*) a devenit *u.* Forma

1) Tiktin, *Dicţ rom. germ* vol. I Buc. 1903 propune, desigur spre a-l explică pe *u,* etimologia *acum(a)* __ *eccu[m]-mo[do h]uc.* Neadmi'ându-l pe *huc* nici pentru *acù,* ni se pare cu atât mai imposibil în aceasta compoziţie greoaie

BDD-A14607 © 1920-1921 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 19:44:37 UTC)

aculò este atestată pentru dialectul aromân (Cod. Dimonie 82'25)[1]) Sincopa foarte frecventă acolo i a redat forma mai veche *aclo.*

S'ar puteà obiectà poate că dificultăţile pe cari le întimpină pronunţarea grupului *cl* ar fi împiedecat sincoparea lui *u* din *eccum-illoc*, dar atunci desigur că s'ar fi păstrat *u* şi în *eccum-talis* şi n'am fi ajuns la **actare* > *acătare* şi *atare.*

In dacoromâneşte nu mai există forma *aculò*, dar se găsesc lângă olaltă formele *acolò* şi *acólo*, *o* din silaba a doua explicându-se prin asimilare faţă de *o* următor (cfr. *încătrò* > *încotrò*). In tulpina unor anumite verbe apare câteodata un *o* accentuat în locul unui *u* accentuat, ca d. p în *scol* < **excúbulo* (inf. *sculà*) (cfr ar. *aroamig* < *rúmigo*), după analogia altor verbe ca *rot: putea* etc. In cazul acesta accentul este cauza apariţiei lui *o* în locul lui *u*. S'ar părea că în *aculò* > *acolò* *acólo* avem de a face cu cazul invers. Apariţia unui *o* în locul lui *u* ar aveà astfel drept urmare schimbarea accentului. Dar desigur că lucrurile nu s'au petrecut aşa, căci substituirea lui *ú* prin *ó* se întâmplă numai în cuvinte supuse flexiunei şi şi în cuvintele flexibile se substitue câteodată prin analogie un *o* neaccentuat unui *u* neaccentuat fără de orice schimb de accent (cfr. *dormì* alăturea de *durmì*). Nu se poate admite apoi că chiar un *o* accentuat, cel de al doilea *o* din *acolò*, să-şi piardă accentul, pentruca să-l primească *o* din *u* în *acólo.*[2])

La întrebarea *încotrò?* răspunde adese *încolo* Astfel analogia cu *încotrò* ar fi putut să contribue la păstrarea accentului pe silaba ultimă în *încolò* şi *acolò*. Se pare că *încotrò* este de vină că *încòlo* şi *acòlo*. n'au putut să înlocuească peste tot pe *încolò* şi *acolò*, odată ce s'a născut tendinta de a se accentuà silaba penultimă.

Se prea poate că *a ólo* şi a schimbat accentul şi în urma analogiei lui *încoace*[3]), adese în opoziţie cu *încolo*, dar alăturea

---

1) Cfr şi *neulea* v „Vocabular aromân" în *„Scriitorii Aromânu în sec. XVIII."* de Per. Papahagi, Buc 1909, pag. 231

2) Expunerile atât de convingatoare ale dlui Puşcariu din *Zeitschrift f. rom. Phil.* XXVII. pag 741 742 cari explica înlocuirea unui *u* neaccentuat printr'un *o* accentuat şi invers în baza unui schimb de sufixe, nu pot lămuri (cfr. *ib* XXIX pag. 635) şi cazul lui *acolò* — *acólo.*

3) Cfr. *Dicţ. Acad* şi Puşcariu *Etym Worterb. d. rum Spr.*

BDD-A14607 © 1920-1921 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 19:44:37 UTC)

de *încoace* nu pot fi puse în cazul de faţă şi adverbele *acólea* şi *acilea*[1]), cari şi ele ar fi avut o asemenea influenţă. La *acólea* problema accentului este aceeaşi ca şi la *acólo*, iar *acilea* nu s'a format decât în urma analogiei cu *acolea*, căci *ilic*, ca adverb al depărtării, nu s'a putut lega din capul locului de adverbul apropierii *eccum-hic* > *acì*, *acolò*, cu accentul pe silaba din urmă şi cu un *o* final de care nu se pot alipi, cel puţin în dialectul dacoromânesc — şi numai acesta ne priveşte aicia — sufixele *-a* şi *-ce*, pe cari le întâlnim atât de adese la celelalte adverbe (*facia*, *acice*, *acicea*, *acolea* etc.), se deosebeşte de acestea atât de mult, din punct de vedere formal, încât analogia lui *încoace* nu poate motiva îndeajuns acel schimb de accent, mai ales că se adaoge şi reacţiunea lui *încolo*.

Forma ir. *colę* (Puşcariu *Etym. Wörterb.*) nu arată numai că trecerea lui *aculo* în *acolò* nu poate să fie de dată prea recentă dar şi ca forma *acolea* trebue să fie destul de veche. Se pare că trebue să admitem fără de reserve etimologia pe care o crede posibilă *Dict. Mead* şi că trebue să-l derivăm pe *acolè* din *eccum illic*. Analog cu *eccum illoc* > *aculò*, a dat şi *eccum-ilic* — *aculè* care s'a prefăcut în *acolè* după analogia lui *acolò* şi în *acoleà*, adăogându-i-se sufixul *-a*.

Dl Densuşianu crede că drom. *acolea* şi ir. *colę*, după modelul căroia s'ar fi format şi *acilea*, îşi datoresc terminaţiunea influenţei sufixului adverbial slav. *—lě* din v. bulg. *kolě*, *selě* etc.[2]) Probabil că asemănarea formală cu slav. *kolě* îl determină să plece de la *acolea* şi nu şi de la *acilea*, care numai mai apoi ar fi primit acelaşi sufix. Dar prin adverbele acestea sufixul slavon *-le* nu şi-a putut face intrarea în limba românească. În slavoneşte se formează cu sufixul *—lě* adverbe ale intensităţii, cari primesc foarte adese funcţiune temporală.[3]) Pătrunzând

1) Cfr. idem în *Zeitschr. f. rom. Phil.* XXIX, pag. 635. Explicările date acolo se deosebesc în mod esenţial de ale noastre.

2) *Histoire de la langue roumaine* I, pag. 245 cfr. şi Candrea—Densuşianu *Dict. etim. al limbii rom.* numărul 12.

3) Cfr. Erich Bernecker *Slavisches etymologioches Worterbuch*, Heidelberg Carl Winter pag. 418, şi A. Leskien *Grammatik der altbulgarischen Sprache* Heidelberg 1909, pag. 155—156 şi *Handbuch der altbulgarischen (Kirchenslavischen) Sprache*, Weimar, 1905, pag. 105, apoi pag. 292 („КОЛѢ quantum, quando, ДОКОЛѢ wie lange, bis wann") şi pag. 326 („СЕЛѢ, СЕЛѢ adv. eig. in dieser Beziehung, in diesem Grade, ДОСЕЛѢ bis jetzt, ОТСЕЛѢ, ОТЪСЕЛѢ von jetzt an").

BDD-A14607 © 1920-1921 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 19:44:37 UTC)

în limba românească, sufixul acesta ar fi trebuit să-şi schimbe funcţiunea semantica sau s'o piardă cu totul, ceea ce nu este de loc probabil. Sufixul românesc —*lea* este desigur antedialectal, căci numai pentru dialectul meglenit nu este atestat: drom *acolea*, ir. *colę*, ar. *nculea*

Acolò şi *acoleà* neavând decât terminaţiuni deosebite, acestea au putut fi simţite ca sufixe, şi aceasta cu atât mai mult, cu cât în limba veche a existat desigur şi un **acò_ecce hoc*[1]) =„aici“ (cfr v.-slog. *inoke*, n.-slog. *inoge* =„aici“), cu sufixul *-ce*: *acoace* (=„încoace, aici“, cf. *acì — acice)* Acest *acò* [2]) se mai găseşte şi astăzi în aromâneşte, dar cu înţelesul de„acolo“: *Şi acò nuntru aveà nă fatâ de na feata*, Papahagi *„Basme Aromâne“* 243/25, *acò afla na casa ib.* 243/32, *Acò mîşi aţeà casa goală aveà ib.* 245/5, *şădzù fičorlu acò ib.* 245/15, *s-când ăgumsi acò ib.* 476/3, *acò vătăma niscânţi l'epuri ib* 476/16[3]) etc.

In articolul său despre *aoace*[4]) cu cele două sensuri opuse de 1. „aici, încoace“ şi 2. „acolo, încolo“, dl Puşcariu crede că avem de a face cu un omonim al cărui —*oace* derivă în cazul întâiu din *hoc-ce*, în cazul al doilea din *illac-ce*. Acest omonim ar fi cauza confuziunei caracteristice limbii româneşti între adverbele locale ale apropierii şi ale depărtării. Despre acest *aoace* voiu mai vorbi altă dată, într'un studiu despre *illac*. Deocamdată mi se pare că etimologia —*oace*∠*illac-ce* întimpină dificultăţi formale, *ua* din *lla* păstrându-se ca atare, deci fără de a l pierde pe *u* numai după *a* accentuat (cfr *steaua a frumoasă*∠*stellam illam illamformosam* şi *casa=casa a casam illam)* şi că nu se prea poate admite că din cele mai îndepărtate vremuri şi până

1) Şi d-nii Candrea-Densuşianu presupun ca *acò* a existat cândva în dacoromâneşte şi cred ca lui i se datoreşte schimbul accentului în *acolò*→*acolo*· „forma *acolò* se explica prin influenţa lui *acó* (care probabil a existat şi în daco-romană) şi a adverbelor înrudite ca înţeles *acice, acoace* (*Dicţ. et. al limbii rom.* numarul 12). A ramas ca sa se arate în ce împrejurari s'a putut produce influenţa acea ta a lui *acò*, care la început trebue sa fi avut înţelesul de „aici“, şi pe ce cale a ajuns *acò* la funcţiunea semantica a lui „acolo“.

2) Cf. Candrea Hecht *Les élements lat.* pag 33, Mayer-Lübke *Rom. etym Worterb.* nrul 4159.

3) Exemplele sant luate din două basme, unul din Macedonia, celalalt din Albania.

4) *Zeitschr f. rom. Phil*, XXXII, pag. 478 urm

BDD-A14607 © 1920-1921 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul“
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 19:44:37 UTC)

în zilele noastre să fi existat alăturea două adverbe identice ca forma, dar cu accepţiuni diametral opuse Desigur că limba n'ar fi putut suporta acest echivoc)

De altfel confuziunea pomenită mai sus nici nu este aşa de mare Adv *încoà* desigur că nu este *în+eccum illac*, ci *încoace (=în eccum hocce)* fără de sufixul *—ce*, analog cu *acuce—acì* [1]) l a fel ar *auà*, mgl *uà* nu derivă din *illac*, ci se explică din *aoaţe (=a+hocce)* forma aromânească fiind lipsită de sufixul *— ţe* (cfr. ar. *acloţe—aclò)*, cea meglinită şi de prefixul *a-* In *Basmele Aromâne* ale dlui Papahagi se găsesc formele *aoà*, *aoaeù* şi *aoaţe*, iar *aoà* este adese în opoziţie cu *aclò*, d. p. în *aoà l'are*, *aclò l'are* 80/35, 272/14, *de-aoà*, *de-aclò* 36 18 etc.

Am rămas deci pe lângă acel *aoace* numai cu ar *acò* =„acolo" şi ar *atu*, care, după dl Papahagi, înseamnă în Epir deasemenea „acolo". Il mai adaog pe ar. *nculeà*=„în coace". *şuţa-lì prósopa nculeà şi aşteardze-nì toate paranomil'le ameale* (Constantin Ucuta)[2]). Punctul de plecare al acestei „confuziuni" este desigur *acò*.

Am arătat mai sus că terminaţiunile *—lò* şi *—leà* au putut fi considerate ca sufixe. Existând adverbul *acò* = „încoace, aici", *—lo* şi *lea* mai primesc şi o funcţiune semantică, care adăogându-i-se lui *acò*, îi schimbă înţelesul din „ici" în „acolo". In acelaşi timp *acò-* din *acolò* şi *acoleà* devine tulpină faţă de

---

[*]) Acest echivoc e mai mult aparent. Precum autorul însusi observă foarte bine la sfârsitul acestui articol, ideile de „aici" şi „acolo", opuse pentru omul cult, deprins sa opereze cu noţiuni precise, se confunda în graiul vioiu al povestitorului care se transpune în situatia departata pe care o evoaca, întocmai precum „acum" poate substitui pe „atunci", „acest" pe „acel" etc. In noua sa lucrare despre dialectele oltenesti, despre care se vorbeşte la alt loc al acestei publicaţii, Gamillscheg arata (pag 9—10) ca *aci* înseamneaza „dort", iar *aici* „hier" si explica aceasta evolutie semantica prin întrebuinţarea deosebita sintactica a acestor doua cuvinte S P.]

1) Dnii Candrea-Densusian (*Dicţ etim al l rom* nrii 850 şi 851) îl deriva pe *încoa* din *eccum hac*, pe *incoace* din *eccum *hacce*, forme la cari mai târziu, dupa afereza lui *a-*, s'a adaogat prefixul *in-* Admiţându-l aici pe *hac* ar fi având în cazul acesta un rol de emplu de *eccum* — cu *u* nesincopat, pe lânga că analogia cu *aco* ne face sa l preferim pe *hoc* Apoi *u* urmat de *a*, mai ales de *a* accentuat, dispare regulat *Februarium Febrarium* > *făurar, s iam—sa, tuam—ta. cuatiam / caţa* de unde *caţue* (Puşcariu Etym Worterb. nr il 320) etc. De aceea s etimologia *a illac-ce—aoace* este cu atât mai inadmisibila N i s ar putea obiecta ca în cazul acesta avem de a face cu un *u* secundar din *ll*, caci şi a est *u* amuleşte foarte adese

2) Per. Papahagi *Scriitorii Aromâni în sec. XVIII.* pag. 83

BDD-A14607 © 1920-1921 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 19:44:37 UTC)

sufixele *—lo* şi *lea*. Dar sufixele celorlalte adverbe de obiceiu nu au nici o funcţiune semantică şi nici accentuate nu sânt (cfr. *acu — acum — acuma, aci — acia — acicea* etc.)[1]) Astfel şi la adverbele *acolò* şi *acoleà* funcţiunea semantică a putut fi simţită ca aparţinând lui *aco—*, care, considerat ca tulpină, poate primì apoi şi accentul, rezultând în felul acesta *acólo* şi *acóleà* pe lângă *acolò* şi *acoleà*

Acum *acò* poate însemnà şi „acolo", iar prin analogia lui pot devenì adverbe ale depărtării şi sinonimele lui ar. *aţia* şi drom. *aoace*, pe când ar. *nculeà* ajunge chiar să însemneze „încoace". Cu noua lui funcţiune semantică, şi numai cu aceasta, din cauza apropierii lui de *aculò, acolò, acò*, s'a păstrat numai în aromâneşte, pe când dialectul dacoromânesc a evitat echivocul, când uzul semantic mai şovăià, preferind peste tot ca adverb al apropierii pe *acoace* (∠*eccum-hocce)* şi *acî*.

Forma *aculò* este atestată şi pentru dialectul aromânesc,[2]) dar pentru explicarea noastră ar ajunge şi forma *aculò*. Lui *o* accentuat corespunzându-i adese şi în derivaţiune un *u* neaccentuat, *acu* — din *aculò* a putut fi identificat cu *acò*. Concluziunele cu privire la schimbul accentului în *acoló acólea* privesc numai dialectul dacoromânesc, căci dialectul aromânesc păstrează accentul pe silaba din urmă.

Un adverb al apropierii ar puteà devenì un adverb al depărtării şi pe altă cale. În versetul *Se suiru în ceriu, tu eşti acie; ge deştinseru în iadu, aciia eşti* Ps. Sch. $^{450}{}_{4\text{-}6}$ pe *acie*, dar nu şi pe *aciia* (între cele două forme nu poate fi nici o deosebire semantică), îl înlocueşte în Psaltirea Hurmuzachi forma *acole*, iar în psaltirea slavo-română a lui Dosofteiu forma *acolo*.[3]) Şi

1) Este evidentă tendinţa de o nu se da nici o importanţă semantică sufixelor adverbiale, Puşcariu despre *-ce* în *Zeitschr f. rom. Phil.* XXIX. pag. 635 şi apoi în *Etym Worterb. d rum Spr.* No. 14

2) Papahagi *Scriitori Arom în sec* XVIII, pag 187.

3) Vezi Candrea *Psaltirea Scheină* vol II $^{288}{}_{37}$ Comentariile dlui Candrea: *suire* şi *deştinsere* pentru *suiru* şi *deştinseru* sânt nemotivate.

[*Cred ca nu avem a face cu fenomene mai vechi şi mai recente — căci metafon a fiind o trecere fonetica cu o repercutare mare asupra morfologiei, simţul pentru ea exista si astăzi şi o întalnim şi în împrumuturi recente ca *persoană, coloană, provoacă ecsadroane* etc, cf. recensia la lucrarea lui Jordan, în acest volum — ci lipsa ei în cazuri ca ar *acloţe, acmoţe*, dacor. *acoleă* etc se explică, ca şi păstrarea lui *e* nemetafonizat în *acelą*. Elementele de compoziţie *-ce* (din *ecce), illic, illac* fiind la ori-

BDD-A14607 © 1920-1921 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 19:44:37 UTC)

astăzi îl auzim adese pe *aici* aplicat în mod „greşit“ în loc de *acolo* în exemple ca: *In sfârşit a ajuns la Paris. Aici a avut prilejul să înveţe multe.* Vorbitorul se transpune, împreună cu persoana despre care vorbeşte, la faţa locului. Fenomenul se găseşte şi în alte limbi, cf. germ. „hier“. Este în definitiv acelaşi proces psicologic, în urma căruia prezentul istoric poate înlocui perfectul. Poate că au contribuit toate împrejurările relevate în cursul acestui studiu la evoluţia lui *acolŏ* > *acólo*, şi analogia lui *încoace* (v. mai sus), şi influenţa lui *acò* şi şi acest moment psicologic. Oricum, rolul hotărîtor îl are *acò*

Şi adverbul *aci* primeşte apoi sufixul *-lea* din *acólea*: *acì lea* > *acilea* La Aromâni se găseşte pe lângă *aclò* şi forma *acloţe* nu *acloate* cu metafonie (cfr *încoace*), desigur pentrucă prezenţa sufixului *-te* pe lângă acest adverb este numai de dată recentă, şi şi în urma analogiei cu forma *aclò* fără de sufix. Şi la noi se spune *acóle* şi *acólea*, nu *acoále* şi *acoálea* Faptul că poartă un accent relativ nou, dar mai ales analogia cu *acolè acolea, acólo acolò* îl păstrează pe *o* neschimbat în *acole* Astfel nici *acòlea* = *acole+a* nu poate să apară supt forma de *acoalea*, pe lângă că *ó* nu trece în *oa* înaintea unui *a* precedat de *i* sau *e* (cfr. *apropiat* > *apropie, floare* însă *Florea*). De aceea trebue să întîmpinăm cu toată rezerva forma *acoalea* din Gaster *Chrest. Rom* II. pag. 96 b 3 Dar o influenţă reciprocă între *acolea* şi *acoace* ar fi totuşi cu putinţă, căci găsim şi forma *acóce* în următorul exemplu citat de Tiktin *(Dic. rom.-germ.). Fu sânt Rafail arhanghelul carele te-am adus într'acoce* (Dos. *VS.* Oct. 23), deşi *acoce* s'ar explică mai bine prin analogia cu *acò*, *acóle(a)*.[1])

---

gine demontstrative, aveau accent. Accentuarea aceasta s'a păstrat, deşi cu mai puţină intensitate, şi dupa ce ele pierduseră sensul pregnant de odinioară. Altfel ar trebui sa avem *ă*, iar nu *a* la sfârsitul cuvantului *acela* şi probabil ca şi în *acolea* dif ongul final nu se explica din *e*, cu adaogarea adverbialului *-a*, ci prin diftongarea lui *e* subt accent ca în celelalte oxitoane româneşti (*dea, nea* etc) Acest accent se undar a oprit metafonia lui *o* şi *e* în *acloţe acmoţe* şi *acela* Daca însa acest lucru e adevarat, atunci aromînescul *auaţe* s dacoromanescul *incoace* nu se pot derivă din *hoc-ce*, ci ajungem tot la *illac-ce*, precum propusesem cu alta ocazie. Explicarea lpsei de metafonie pe care autorul o da în cele urmatoare nu ma poate convinge S P]

1) In dialectul aromîn se mai găsesc formel *acloea, clo* (Papahagi) şi *aclosi* (Dalametra)

BDD-A14607 © 1920-1921 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul“
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 19:44:37 UTC)

Lipsei metafoniei în *acela* (adecă, i se) dă în *Dict. Acad.* pag. 15 următoarea explicare foarte ingenioasă „Dintr'un *eccu-illu-illac* derivă românescul *acela*, care la început a trebuit să fie accentuat pe silaba din urmă: *acel a*. Numai astfel se explică pe de o parte finalul *—a* netrecut în *—ă*, pe de altă parte *e* nediftongat în *ea* (fo ma mold. *aceala* e recentă) Mai în urmă accentul s'a mutat, subt influenţa lui *acél*, iar finalul *—a* (= etimologiceşte *—la*) a trecut şi la alte pronume". Dar *acel* (< *eccum illum*) şi *a* (< *illac*) au format fără îndoială mai întâiu două cuvinte deosebite. Din clipa însă în care *a* şi-a pierdut sau a început să-şi piardă funcţiunea semantică şi s'a contopit cu *acel*, devenind un corolar fără de orice cuprins semantic al acestuia, desigur că a fost neaccentuat şi că *acel-*, purtătorul funcţiunii semantice, a fost şi purtătorul accentului. Metofonia nu s'a produs, pentruca *acela* a fost simţit ca *acel*, care există alături de el, *—a* Acest *—a* rămânând un element caracteristic care i se ataşează lui *acel* în anumite condiţiuni sintactice, n'a devenit *—ă*, întocmai ca şi *—a* din *casa* etc, care deosebeşte forma articulata de cea nearticulată. După ce şi-au pierdut accentul, lucru care trebue să se fi întâmplat foarte de vreme, adverbialul *—a* şi articolul *—a* desigur că au avut înca destul timp, ca să devie *—a*, *é* destul timp ca să se prefacă în *ea*.[1]) Dar regulele fonetice nu sânt de o putere absolută, mai ales când motive de toata greutatea intervin în contra lor

Dacă am admite că *a* < *illac* a fost accentuat şi după ce a format un singur cuvânt cu *acel* şi că împrejurarea aceasta a împiedecat metafonia lui *e*, ar trebui să presupunem ca şi *—illic* şi *—ce* au fost la inceput elemente enclitice accentuate — este de fapt o contrazicere între enclitic şi accentuat — şi atunci etimologia — *oace* (în *aoaci*, *încoace* etc) *—hoice* nu mai este cu putinţă din cauza metafoniei lui *o* Dar acesta este singurul exemplu în care metafonia n'a putut fi împiedecată pe calea

1) Nu numai în Moldova se gasesc o forma ca *aceala*, din Candrea Densuşianu citeaza pentru dial. ar forma *aţeala*. *V. Dicţ et al limbii rom*, pag. 86, unde se mai da aceasta curioasa explicare „A ela a fost refăcut dupa pl. *aceia*, f sg *ace(a)ia* pl. *ieelea*, resultate din *ecce-*, *eccum—illi illac*, *ecce-*, *eccum-illam illac*, *ecce-*, *eccum-illae illac-* **acel'iea*, *aceaca* **acelea*, devenite apoi *aceia*, *aceia* (*aceaia*), *acelea* (din *ecce-*, *eccum—illum illac* n am fi putut avea decat *aceluia*.)" !

BDD-A14607 © 1920-1921 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 19:44:37 UTC)

analogiei şi a trebuit deci să se producă, căci o formă corespunzătoare sinonimă fără de *—ce* n'a existat.[1]) Alăturea de *oace* etc. nu pot fi puse din acest punct de vedere forme ca *acela, acmoţe, acclea.*

Acelaşi raport, în ce priveşte, soarta lui *eccum-*, ca şi între **actare* (> ar. *aftare, ahtare)* şi *atare* este d p. între ar. *acşì* şi *aşì;* că şi mgl. *tari* sânt lipsite de prefixul *a—* ir. *şă* şi mgl *şa; ecum-hic* a dat *acì*. Pentru variantele lui *aşa* şi *acì* vezi dicţionarele şi glosarele citate, pentru limba veche mai ales glosarul din Candrea *Psaltirea Scheiana* II. Explicarea diferitelor variante ale lui *acì* a fost dată în *Dicţ. Acad*

Cernăuţi, Aprilie 1920.

Originea vocativului în -le

de **Teodor Capidan.**

La substantivele masculine şi neutre terminate în consonantă sau *-u,* în afară de vocativul în *-e,* mai avem şi unul în *-le: doamne* şi *domnule.* Dintre aceste două feluri, cel în *-e* se întrebuinţează mai rar şi mai mult la nume de persoană şi la adjective substantivate: *voinice, tinere,* dar şi acestea pot face voc. în -le: *bunule, drăguţule* etc.

Cu originea acestui voc. s'a ocupat mai întâiu Fr. Miklosich în *Beiträge zur Lautlehre der rumänischen Dialekte* După ce, la pag. 58 din Vocalismus II, vorbeşte despre terminaţiunea *o* de la vocativul subst. femenine, spunând că das *o* im Auslaute des Vocativs und des Imperativs ist eine Interjection; *doámno* für *doámna o, vino* für *vina o»* la pag. 70, vorbind mai pe larg tot despre vocativul subst. femenine, adaogă: «Analog zu erklären sind die Vocative der masc. wie *Jánku le* . .; der wahre Vocativ ist *Janku* und *le* eine Interjection». După dânsul, H. Tiktin (în *Grundriss der rom. Phil.* I., 451) a emis cel dîntâiu ideea că acest *-le* de la voc. substantivelor masculine şi neutre în *-u* nu este de cât subst. articulat plus *e* de la vocativ. Tot în acest

1) Vezi mai sus despre drom. *încoa* şi ar. *aoa.*

BDD-A14607 © 1920-1921 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 19:44:37 UTC)